

УДК 37.015.31-051:17.023.36-047.44

АЛІНА КОСТЮЧЕНКО

(Полтава)

АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ

«МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ»

Розглянуто сутність і зміст міжкультурної компетентності вчителя. З'ясовано, що міжкультурна компетентність учителя проявляється у здатності ефективно здійснювати професійну діяльність у полікультурному світі. Виділено основні функції міжкультурної компетентності вчителя: дидактичні, соціально-психологічні, розвивальні, виховні, організаційні.

***Ключові слова:** міжкультурна компетентність, компетенція, культурний компонент, міжкультурне педагогічне спілкування.*

Розвиток сучасного інформаційного суспільства неможливо уявити без процесів глобалізації, інтеграції, впровадження інновацій та постійно зростаючої міжкультурної взаємодії. Ці процеси стосуються всіх сфер життя людини: побутової, культурної, наукової, політичної, економічної та ін. Однак спілкування з представниками різних культур може бути ускладнене через відмінності в сприйнятті світу, культурних особливостей, мовного бар'єру. Ця ситуація вимагає розвитку толерантності та емпатії, вміння швидко адаптуватися і володіти гнучкістю мислення, для того, щоб успішно будувати комунікації і здійснювати ефективну взаємодію.

Нові обставини життя висувають нові вимоги до підготовки вчителів. Сучасному суспільству потрібні не просто педагоги, а фахівці з міжкультурного спілкування. Саме такі педагогічні кадри повинні не лише зближати різні народності, які проживають на території України, а й сприяти кращому взаєморозумінню, дружбі, співпраці. Високі вимоги до професійної підготовки майбутніх вчителів гуманітарних спеціальностей сприяють утвердженню нової ролі вчителя як медіатора міжкультурної комунікації, здатного не тільки передавати знання своїм учням, а й забезпечувати ефективність міжкультурного спілкування, долаючи міжкультурні бар'єри і попереджувати міжкультурні конфлікти. Тому серед пріоритетних завдань сучасної вищої освіти важливе місце посідає створення умов для формування високого рівня міжкультурної компетентності вчителя.

Аналіз наукової літератури свідчить, що у наукових студіях останніх десятиліть спостерігаємо тенденцію до активного вивчення сутності й змісту міжкультурної компетенції. Філософський аспект цієї проблеми представлений у працях М. Бахтіна, В. Біблера, О. Єгоричева, А. Садохіна та ін. Загальні проблеми формування міжкультурної компетентності як кінцевої мети іншомовної освіти висвітлюються в дослідженнях Н. Барішнікова, А. Бардичівського, І. Зимової, Н. Гез, Г. Єлізарової та ін. Міжкультурну компетенцію в основному розглядають у теорії і практиці мовної освіти, залишаючи без належної уваги інші психолого-педагогічні аспекти.

Багатоаспектність проблеми формування міжкультурної компетентності зумовили розмаїття підходів до неї й різночитання трактувань самого поняття. У зв'язку з цим, виникає необхідність аналізу підходів сучасних учених до

трактування досліджуваної дефініції. Відтак, метою наукового пошуку є дефінітивний аналіз сутності поняття «міжкультурна компетентність», власне трактування досліджуваної дефініції.

Теорію міжкультурної компетентності обґрунтували російські вчені Н. Гальскова і М. Гез, в основу якої поклали поняття «міжкультурної комунікації». Це поняття вони витлумачують як здатність особи реалізувати себе в межах діалогу культур [2, с. 62].

Інші дослідники наголошують на тому, що поняття «міжкультурна компетентність» включає комплекс знань і вмінь, які дозволяють індивіду адекватно оцінювати комунікативну ситуацію, тобто ефективно використовувати як вербальні, так і невербальні засоби, втілювати в практику комунікативні наміри і перевіряти результати комунікації за допомогою зворотнього зв'язку [8, с. 278].

Зосереджуючи увагу на міжкультурній компетентності як умінні розуміти, цінити і поважати фактори, які обумовлені культурою, що впливають на сприйняття, мислення, оцінку і дії, як свої, так і інших людей Л. Корнеєва свого часу зауважила, що її необхідність проявляється в міжкультурному взаєморозумінні до поведінки представників інших культур і в побудові нових зразків поведінки, які ґрунтуються на цінностях і нормах різних культур [3, с. 54].

Міжкультурна компетентність, на думку Л. Воротняк, проявляється лише за умов міжкультурного спілкування, де комунікативна компетенція як така не забезпечує його ефективності, оскільки комунікантам бракує знань культурних правил і технік їхнього використання. Повноцінне міжкультурне спілкування виступає умовою та водночас продуктом функціонування міжкультурної комунікативної компетенції особистості [1].

У науковій літературі можемо зустріти й інші терміни на позначення «міжкультурної компетентності». Так, З. Нікітенко та О. Осіянова пропонують термін «культурний компонент», який включає знання національних реалій, найважливіших історичних подій, найбільших діячів літератури і мистецтва, науки і техніки, національне бачення світу, а також навички і вміння, пов'язані із стандартними ситуаціями, характерними для окремої країни [6, с. 36].

Оригінальний синонім «компетенція міжкультурного актора» на позначення міжкультурної компетентності вживають такі науковці як М. Байрам і Ж. Зарате. На їхню думку, саме компетентність міжкультурного актора може забезпечити сприйняття соціальної ідентичності і бути визначальним чинником успішності взаємодії [9, с. 9].

Сучасна дослідниця О. Леонтович ототожнює поняття «міжкультурна компетентність» і «міжкультурна компетенція», виділяючи в її структурі: мовну, комунікативну і культурну складові. При цьому комунікативна компетентність, за О. Леонтович, передбачає наявність комплексу вмінь, що дозволяють адекватно оцінювати комунікативну ситуацію, співвідносити інтенції з передбачуваним вибором вербальних і невербальних засобів, втілити в життя комунікативний намір і верифікувати результати комунікативного акту за допомогою зворотного зв'язку [4, с.135 – 136].

На думку А. Новицької, під «міжкультурною компетентністю» потрібно розглядати здатність існувати і ефективно здійснювати професійну діяльність в полікультурному світі [5, с. 11].

З поняттям міжкультурної компетентності тісно пов'язане поняття «міжкультурна компетентність вчителя» чи «міжкультурне педагогічне спілкування».

Рідну культуру дитина сприймає з дитинства, а при знайомстві з культурою іншого народу визначальну роль відіграє особистість вчителя. Учитель має навчити учнів любити не лише власний народ і його культуру, але і поважати здобутки інших культур. Саме тому Г. Шаймерденова і А. Жамалієва вважають, що міжкультурне педагогічне спілкування є багатоплановим процесом встановлення міжособистісних контактів між людьми, які породжуються потребами спільної міжкультурної діяльності. Міжкультурне педагогічне спілкування включає до свого складу обмін інформацією, передачу знань, формування досвіду міжкультурного спілкування учнів, вироблення єдиної стратегії взаємодії учителя і учнів.

Наголосимо, що майбутнім учителям потрібно оволодіти системою знань, які можна представити у вигляді певних блоків: історико-етнографічного, соціально-політичного, культурологічного, лінгвістичного. Історико-етнографічний блок включає знання з історії, географії, історії релігії, традицій, звичаїв, обрядів, особливостей побуту, особливостей життєдіяльності представників різних етнічних спільнот, і передбачає наявність умінь: поповнювати, заглиблювати і удосконалювати ці знання і творчо використовувати в процесі міжкультурного спілкування. До соціально-політичного блоку належать знання з державного устрою, структури державної влади, системи соціальних інститутів (освіти, охорони здоров'я), з розвитку науки, техніки, виробництва і соціального захисту.

Культурологічний блок наповнений знаннями з літератури, музики, архітектури, образотворчого мистецтва, спортивних досягнень, а також з педагогіки, психології, етикету і культури мови. До нього слід віднести вміння співвідносити знання про іншомовну культуру із знаннями своєї культури, вміння орієнтуватися в продуктах культури, вміння поводитися відповідно до етикету країни, мова якої вивчається, і будувати свою мову в рамках культури мови, яка вивчається. Лінгвістичний блок пов'язаний із знанням мови, його будовою. Він дозволяє сформувати вміння поповнювати і удосконалювати знання з іноземної мови, стилістично правильно будувати свою мову як в усній, так і письмовій формі.

Отже, синтезуючи тлумачення сучасними вченими досліджуваного поняття подамо власне визначення у такій інтерпретації: міжкультурна компетентність майбутнього вчителя – це складне особистісне утворення, складовими якого є система знань історико-етнографічного, соціально-політичного, культурологічного, лінгвістичного змісту, умінь, навичок, мотивів майбутніх педагогів, за допомогою яких вони оволодівають комплексом національних і загальнолюдських культурних цінностей, можуть успішно спілкуватися з представниками інших етнічних спільнот як на повсякденному, так і на професійному рівнях. Поділяючи точку зору Т. Овсянникової, вважаємо доцільним розглядати міжкультурну компетентність як здатність ефективно здійснювати інтенсивну міжкультурну, міжетнічну і міжособистісну взаємодію учителя і учнів, виступати в ролі посередника між представниками своєї та іншої культури, усвідомлюючи себе представником певної етнічної спільноти, толерантно ставитися до носіїв інших культур [7, с. 153].

Перспективним напрямом подальшої наукової розробки проблеми є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх вчителів гуманітарних спеціальностей у процесі фахової підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Воротняк Л. І.* Деякі аспекти формування міжкультурної комунікативної компетенції магістрів вищих педагогічних навчальних закладів / Л. І. Воротняк // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2015. – Вип. 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnads_2015_1_3.pdf
2. *Гальскова Н. Д.* Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 336 с.
3. *Корнеева Л. И.* Межкультурная компетенция как условие успешной профессиональной деятельности российских менеджеров / Л. И. Корнеева // Вестник УГТУ-УПИ. – 2004. – № 10. – С. 54–63.
4. *Леонтович О. А.* Введение в межкультурную коммуникацию: [Учебное пособие] / О. А. Леонтович. – М.: Гнозис, 2007– 386 с.
5. *Новицкая А. В.* Формирование общекультурной компетентности аспирантов в системе многоуровневого образования: автореф. дис. ... канд. пед. наук. / А. В. Новицкая. – Ставрополь, 2012. – 24 с.
6. *Никитенко З. Н.* О содержании национально-культурного компонента в обучения младших школьников / З. Н. Никитенко, О. М. Осиянова // Иностранные языки в школе. – 1994. – №5. – С. 35–44.
7. *Овсянникова Т. В.* Педагогические условия формирования межкультурной компетентности студентов / Т. В. Овсянникова // Вектор науки ТГУ. – 2011. – №2 (5). – С. 152–155.
8. *Садохин А. П.* Межкультурная коммуникация: [Учебное пособие] / А. П. Садохин. – М.: Издательский центр «Академия», 2009. – 340 с.
9. *Byram M.* Definitions, objectives and assessment of socio-cultural competence / M. Byram, G. Zarate // Sociocultural competence in language learning teaching. – Strasbourg: Council of Europe, 1997. – P. 9–43.

АЛИНА КОСТЮЧЕНКО

АНАЛИЗ ПОНЯТИЯ «МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ УЧИТЕЛЯ»

Рассмотрено сущность и содержание межкультурной компетентности учителя. Выяснено, что межкультурная компетентность учителя проявляется в способности эффективно осуществлять профессиональную деятельность в поликультурном мире. Выделены основные функции межкультурной компетентности учителя: дидактические, социально-психологические, развивающие, воспитательные, организационные.

Ключевые слова: межкультурная компетентность, компетенция, культурный компонент, межкультурное педагогическое общение.

ALINA KOSTIUCHENKO

THE ANALYSIS OF THE CONCEPT «THE TEACHER'S INTERCULTURAL COMPETENCE»

Improving the quality of education in modern conditions, expansion of international cooperation and trends of forming a single global community are of particular importance. New life circumstances put forward new requirements for teacher training. The problem of intercultural competence is receiving considerable attention in the present article. Therefore, the purpose of scientific research is the definitive analysis of the essence of the concept of «intercultural competence», actually correct interpretation of the investigating definition.

We come to conclusion that intercultural competences are abilities to adeptly navigate complex environments marked by a growing diversity of peoples, cultures and lifestyles, in other terms, abilities to perform effectively and appropriately when interacting with others who are linguistically and culturally different from oneself.

In this paper, we would like to report on the nature, content and structure of the intercultural competence of the teacher. Teachers to be must possess system of the knowledge that can be presented in specific sections: historical and ethnographic, socio-political, cultural, linguistic. Different scholars have variously emphasized the role of substrates, supersaturates, and universal features. Many of these claims have been stimulating, but they were often based on a small amount of merely suggestive data.

It was found that the intercultural competence of the teacher is the ability to effectively carry out professional activities in a multicultural world. The basic functions of the intercultural competence of the teacher are didactic, social, psychological, developmental, educational, organizational.

Intercultural competences aim at freeing people from their own logic and cultural idioms in order to engage with others and listen to their ideas, which may involve belonging to one or more cultural systems, particularly if they are not valued or recognized in a given sociopolitical context. Acquiring intercultural competences is a thrilling challenge since no one is, naturally, called upon to understand the values of others. This challenge is a unique opportunity in the history of humankind.

Intercultural dialogue, the process of holding conversations among members of different cultural groups whereby individuals listen to and learn from one another, serves as the essential starting point. Knowledge of the other does not ensure friendship or liking, but can reduce the chance of perceiving «others» only in terms of broad and inaccurate stereotypes.

The forming of the intercultural competence as an important part of education has been specified and the characteristics of professional development towards to formation of the intercultural competence were defined. Skills which are necessary for improving of the intercultural competence have been selected. The emphasis is made on the functions of the intercultural competence. The characteristics, innovation and change were described with particular attention. A general conclusion is made in the concerning of the analysis scientific literature that shows that scientific studies of the last decades are seeing a tendency to actively explore the nature and content of intercultural competence.

Keywords: *intercultural competence, intercultural pedagogical communication.*

Одержано 6.11.2015, рекомендовано до друку 18.11.2015